

Tkach V. Features of international terrorism: personal touches, challenges and threats

The article researches current international terrorism particular features, its relative challenges and threats posed to Ukraine.

Keywords: *terrorism, particular features, challenges, threats.*

УДК 232. 057.159

Белянська Вікторія Василівна,

*здобувачка Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова*

ЕТАТИСТСЬКИЙ ТЕРОРИЗМ Т. ГОББСА В ІДЕОЛОГІЧНОМУ КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ТЕРОРИСТИЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Статтю присвячено проблемі зв'язку між державно-орієнтованим та недержавним тероризмом як ідеологічним явищем у контексті концепції Т. Гоббса.

Ключові слова: *терор, тероризм, етатистський тероризм, недержавний тероризм*

Існує поширене упередження, згідно з яким терор і тероризм, як висловився Бенджамін Барбер, є «патологічним виразом відчаю» [цит. за: 5], тенденції до апатії, депресії і фаталізму, а не до політичних дій. Але той, хто наповнений ненавистю й відчаєм, робить своїм актом відчаю насильство, виражає себе, хвилюється або працює, або в гіршому випадку, скаженіє. Але це явно не стосується сучасного тероризму і терористичних організацій. Відчай і тероризм є взаємовиключними, тому що планування і здійснення успішної терористичної атаки потребують її ретельної організації.

Організація конкретних раціональних дій забезпечує терористам постійний зв'язок формалізації і впровадження цільової програми, і вони добре поєднують з формальною раціональністю дій тривожні стани, такі як відчай, паніка або істерика [5].

У популярній помилці «образ терору» генерується зображення терориста як відчайдушного або божевільного маніяка, або головоріза. і божевільних, які дійсно існують між терористами. При цьому не завжди враховуються ідеологія терористичних організацій і груп, готовність цих людей для принесення себе в жертву ради «справи» конкретного теракту [3].

Часто довільні і, здавалося б безцільні атаки тероризму задля вбивства цивільних осіб, у більшості випадків не є відчайдушними. Атаки ці або слідує логіці цільових ескаляцій, мобілізації на ідеологічній основі «насильства через пропаганду». Вони часто навіть не переслідують певних цілей нападу аби вони співпадали з ідеологією терористичної групи або відповідали завданням мобілізації членів організації та справляли потрібний вплив на певні частини населення та громадськість.

Терористи збільшують кількість атак символічного опору і сприяють генеруванню дифузної тривоги серед населення для дестабілізації політичного порядку. Тактично безцільною для терористичної організації є зупинка у виконанні замахів терористичних груп, особливо коли свідомо обраною і цілеспрямовано-реалізованою стає стратегія створення обстановки страху. Найбільше занепокоєння виникає тоді, коли теракти стають інтенсивними і непередбачуваними. У цьому випадку стає зрозумілим, що їх скеровує і замовляє якась держава.

У науковій літературі одним із перших теоретиків етатистського тероризму справедливо вважається Т. Гоббс [2-4], який заклав основу для ідеологій сучасного тероризму, пов'язавши державну владу, терор і безпеку в єдиний концептуальний вузол. На думку цього автора, сильною стороною будь-якого терору виступає поєднання формальної раціональності і емоційного впливу на масову свідомість. Сучасні терористичні організації відтворюють у своїй діяльності значну чисельність прийомів ідеологічного тероризмування

населення, якими давно вже користуються тоталітарні держави. Власне, у цьому контексті є недивним зв'язок між етатистським (державницьким) тероризмом та тероризмом недержавних організацій.

Т. Гоббс вважав, що держава може реалізувати свої захисні сили тільки тоді, коли громадяни бояться державного апарату виконавчої більше, ніж вони бояться своїх співгромадян. Держава повинна, щоб утримувати монополію на законне застосування сили, бути великим джерелом страху. Тільки в соціально усереднених випадках слухняність щодо закону гарантується на практиці. Це не означає, що державний апарат виконавчої влади повинен бути завжди особливо жорстоким і, отже, бути особливо страшним і терористичним. Навіть якщо політична влада залежить від постійного символічного подвоєння через обряди, ритуали та символи влади, які часто супроводжуються презентацією за допомогою сили і насильства організацій (військові паради тощо), їй варто залишатись дистанційною терористичною силою.

Це не значить, що «хеджування» виконавчої системи уряду має супроводжуватись регулярним та помітним застосуванням насильства. Громадяни мають просто думати, що апарат влади може нанести найбільші збитки, оскільки приватні особи ніколи не перевищуватимуть його своєю потужністю. Держава та її установи, інструменти й інститути також мають викликати тремтіння потенційної опозиції.

Т. Гоббс розробив систематичну типологію форм правління, яку він хотів як і Ш. Монтеск'є поєднати з функціональним плануванням у «відповідності» із типами громадян. При цьому автор запитує, в якому діапазоні панування «функціональні страхи» громадян стають духом держави, і коли державна форма використовує тверезий розрахунок при спонуканні до страху, а коли страх стає деспотичним, заснованим на виснажливому тремтінні громадян перед державою.

Чому Т. Гоббс обрав біблійний міф про вражаючого Левіафана як символ своєї політичної теорії? Як сказано в книзі Іова: «Чи можете ви зловити Левіафана з вудкою і зловити його язик за допомогою гачка? Ваші руки на нього! У боротьбі ви будете думати і не робити це знову! Бачите, всі надії - ганьба для нього, навіть якщо хтось бачить його, він падає на землю. На землі нема рівних йому, він є істотою без страху. Він зневажає все, що є високим, він цар над усіма синами гордості» [цит.згідно: 2].

У Т. Гоббса логіка міркувань у кінцевому рахунку зводиться до того, що важливо, щоб громадяни боялися уряду й урядових установ у якості суверенної влади, яка гарантує при цьому передбачувану систему безпеки. Левіафан є гарантією миру та колективної безпеки, забезпечуючи захист і безпеку для законослухняних громадян і, водночас, ефективно відлякує порушників закону.

Це Левіафан, тільки якщо він розглядається у вимірі свого терористичного потенціалу, виступає найбільш передбачуваним виробником найбільшого зла. Це не той випадок, коли уряд може забезпечити колективну безпеку, і це загрожує рецидивом громадянської війни і хаосом природного стану: заспокійлива вертикальна структура страху і терору державної влади створює страх «горизонтальної структури» перед громадянською війною [3].

З цієї причини Т. Гоббс оцінює військові конфлікти між державами в аспекті їх продуктивності. Адже на відміну від насильницьких внутрішніх суперечок, за його словами, зіткнення громадян є гіршим випадком у порівнянні з міждержавним зіткненням, оскільки призводить до громадянської війни, у той час як війни держав і їх об'єднань мають початок і логічне завершення.

Колективний страх громадян перед Левіафаном Гоббса забезпечує ефект умиротворення, і це має місце тоді, коли воно пов'язане зі станом забезпечення безпеки та законності, оскільки альтернативою захисної структури держави є громадянська війна, а це, на думку Т. Гоббса, суперечить інтересам усіх.

Позицію Т. Гоббса науковці інтерпретували і в аналогічному контексті в якості політичної «теорії страху» [1]. Згідно з останньою позицією Гоббса, він розробляв в основному державно-орієнтований підхід, а міжнародна система державних і транснаціональних дій майже не цікавили його. Це, у деякій мірі, правильно. Однак, не зовсім правильною є думка про те, що «страх не панує в системі міжнародних відносин, ... між державами» [4], оскільки, згідно з Гоббсом, страх може бути притаманним тільки фізичним особам [4].

Знаменитий фронтиспіс Левіафана в зазначеній праці Т. Гоббса [2], здається, вказує на зворотне. Тобто, намальована картина показує гігантську людину, але її рішення формується за рахунок багатьох інших людей, які знаходяться в певних соціальних відносинах, тільки ці стосунки є просто натовпом у природному стані. У державному стані ви визнаєте себе формально рівними громадянами, де ви підпорядковуєтесь апарату виконавчої влади і вважаєте, що представляєте установи й організації та зрікаєтесь власної волі і власних інтересів.

Т. Гоббс, на перший погляд здається, помилково припускає, що відносини влади мають один, і тільки один центр, з якого все контролюється і з якого починається панування і залякування насильством. Але, напевно, це не помилка, і Т. Гоббс вважав, що середній громадянин мусить бути переконаним в існуванні такого центру, оскільки вірити в це, як мовиться, на сьогоднішній день, означає створювати гарантії «соціального миру».

З цієї точки зору Т. Гоббса можна вважати теоретиком символічного терору: у нього держава не виграє, вдаючись до відкритого конфлікту [4], а, скоріше, вона прагне до залякування потенційним насильством, домагаючись балансу між захистом і слухняністю та пов'язаним з вертикальною структурою страхом перед знищенням опозиції. Іншими словами, автор намагається пов'язати віру в всемогутність, страх перед монополізацією насильства, захист і законслухняність громадян перед Левіафаном [3].

Проілюструємо це на прикладі. Один із двох терактів у Москві 29.03.2010, в якому загинуло 39 людей, стався на станції Луб'янка. «Луб'янка» - це назва будівлі, яка була штаб-квартирою систематичного державного терору при Сталіні. До 1991 року тут розміщувався КДБ і в даний час там перебуває російська спецслужба ФСБ. У виборі зупинки є два символічних значення: з одного боку, значення, яке показує, що російська держава часів СРСР була «справжнім терористом», друге - що вона не має монополії на політичний страх і не може ефективно захищати своїх громадян [1].

Образ політика і страх монополізації Левіафана виражає політичний міф. Тим не менш, на практиці це ще більш потужний образ. Політика - це не просто «те, що робить уряд». Політика є скрізь, де є «політизованість», тобто, потрібним є рішення про обов'язкове врегулювання того чи іншого питання або його перегляд; політика робиться і там і тоді, де ці рішення не приймаються і де вони в кінцевому підсумку будуть оперативно переведені на політику уряду або там, де існує намір свідомо запобігти їх прийняттю.

На відміну від Т. Гоббса, сучасні теоретики вважають міф про управління в політичному суспільстві з єдиним центром управління - урядом, застарілим, оскільки сучасне політичне управління характеризується як поліцентричне і як таке, що спирається на безліч квазі-урядів та субеліт [5]. Страх часто відіграє в цих процесах важливу роль, однак ефекти і функції його є доволі різноманітними. Часто маніпуляції страхом означають демонстрацію потужності домінуючих груп [1] або авторитарних відносин підлеглості і є природними для владних структур в умовах несправедливої нерівності.

З іншого боку, тривога і страх можуть допомогти виявити безпосередні загрози і проблеми [4], мобілізувати моральні ресурси, виступати причиною почуттів колективного єднання і розпалювання політичної ворожнечі [4]. У цьому сенсі, тривога є одним із способів, в яких стратегічні ситуації взаємодії, використовувані учасниками цих взаємодій, стають мішенню для страху протилежної сторони. Але вона також може бути використана в якості виправдання для певних рішень, або просто слугувати своєрідним «датчиком» для

вимірювання небезпеки. Крім того, страх відхилення являє собою інструмент інтеграції політичної спільноти, що може викликати страх її ворогів перед її ж зовнішньою згуртованістю. Нарешті, страх і жах може також, як і паніка, виступати каталізатором політичних дій мас, або, як недовіри до структур, політичних акторів та інститутів.

У разі тероризму побоювання пов'язані з тим, що терористи, насамперед, використовують свій засадничий інструмент – терор - у двох вимірах. Тероризм слугує підриву міфу про страх перед монополізацією насильства та надійною структурою захисту, яку забезпечує Левіафан, з іншого боку, це інструмент для досягнення успіху в мобілізації груп підтримки і потенціал для створення конфліктів і переговорів із владою.

Недержавний тероризм є, насправді, як це часто говорять, «зброєю слабких», а саме – ресурсно-слабких політичних сил. Навіть якщо їх терористичні дії є завжди спланованими і організованими, вони вимагають менше матеріально-технічних і організаційних зусиль, ніж інші форми насильницької конфронтації.

Це дешевий, ефективний і керований у тому числі й за допомогою державного втручання і прийнятний для бідних ресурсами і принижених акторів, ефективний з точки зору руйнування набір технологій. Однак, він, як правило, є досить низько-ефективним у порівнянні з іншими формами організованої насильницького конфлікту або структурного насильства. «Комунікаційна стратегія» для тероризму полягає в ефективній символічній дії в аспекті генерування «повідомлень», насамперед, пов'язаних із формуванням страху. До страху, що є похідним від ідеології тероризму, має бути систематично приєднана стратегія захисту і слухняності. З цієї причини, тероризм також може розвиватися в такій політичній динаміці коли, єдиною його метою стає «атака на серце держави» [5]. Це стає можливим завдяки комбінації соціальних та індивідуально-психологічних чинників.

Середній громадянин працює з евристичними ймовірностями і може знехтувати статистичною імовірністю [5]. Евристична імовірність підкріплюється зображеннями й повідомленнями, оскільки завершені терористичні акти або загроза терористичних актів є завжди доступними для нас, оскільки вони постійно оточують нас в засобах масової інформації. І хоча статистична імовірність поранення або вбивства в результаті теракту є доволі низькою, або в результаті нього гине мало людей, для спостерігачів, які ознайомлені з символічним посланням тероризму, у зв'язку з постійною доступністю образів і зневагою з'являється реальна імовірність стати жертвами вбивства. До цього слід додати вкорінену в повсякденній свідомості міфологічну концепцію Т.Гоббса про державний апарат виконавчої влади як єдине легітимне джерело політичного насильства. Суспільне життя, чи-то інтимні стосунки в родині, перебування в місті, на робочому місці або в дорозі, можуть перемижатися зі структурним, прямими і непрямим насильством, але безпека, здається, існує: поки є державні структури, вони є єдиним джерелом політичного насильства.

Тільки органи державної виконавчої влади встановлюють у політичній системі універсально-застосовні правила і формують пропагандистські системи символічного насильства. Все існуюче соціальне насильство є або похідним від них, або рухається в дозволеніх стандартних рамках злочину або іншого відхилення від норми. Покірність і слухняність у створенні емпіричних причин легітимності є «причинами» у подвійному сенсі. З іншого боку, для цього відносини панування є неоднорідними і складними, і вони виростають з політико-філософських або богословських аргументів і теорій, простих рутинних звичок, можливостей надії на позитивний результат і справедливий обмін, зі слухняності, віри в харизматичні фігури, прихильності до влади, у кінцевому рахунку, з розуму і соціалізованості.

Отже, можемо константувати, що зв'язок послуху і страху залишається централізовано двоєдиним. Передумовами для політичного порядку залишається забезпечення захисту структури порядку. Це співвідношення зменшується з демократизацією, підвищенням активності і «експансією держави» і поширенням «загального інтересу» на раніше приватну сферу життя. За Гоббсом, таке вторгнення

держави у приватну сферу життя є лише бажаним з точки зору встановлення системи потенційного спостереження.

Одним із показників цього є те, що він поставив поруч з таким питанням як боротьба з організованою злочинністю також забезпечення внутрішньої безпеки та загрози тероризму, що може допомогти визначити, у значній мірі, реальну загрозу та імовірність і ризик, які часто не збігаються. При цьому глибоко вкорінена в повсякденних політичних стереотипах обізнаність свідчить, очевидно, про відсутність захисту обивателя від терористичних загроз. Також тероризм слід відрізняти від злочинів, особливо якщо він є генералізованим і може підірвати структуру державного захисту. За винятком гібридних явищ, мікрополітичних злочинів, скоєних такими організаціями, як мафіозні угруповання, для терористичних злочинів є неважливою неполітична практика й відсутність символічного насильства, які не були б спрямованими на «серце» держави, її найвищих посадових осіб. Тим не менш, терористи можуть діяти як «звичайні злочинці», які грабують банки або виробляють і продають наркотики.

Вони роблять це для того, щоб убезпечити себе і свою організацію або ж свої ресурси. Є також випадки, в яких злочинна діяльність терористичних організацій стає незалежною від довгострокових політичних цілей у фоновому режимі або залишається всього лише аксесуаром для ідеології тероризму. У цих випадках ідеологія терористичних організацій стає формальною.

Коли тероризм починає занепадати, він реалізує напад на «серце держави», що може розглядатися як символ краху громадянської війни. Це частина «резолуції терористів» або ескалації надії і спекуляцій у їх середовищі викликає політичний конфлікт і ставить під загрозу будь-який шантаж з метою здійснення деяких вимог [5].

Таким чином урядові суб'єкти і засоби масової інформації часто знаходяться в мимовільній коаліції з терористами, підсилюючи ефекти терористичної політики страху. Терористи мають зацікавленість у створенні в аудиторії значного страху, щоб отримати політичні дивіденди на переговорах і/або підтримки та мобілізації своїх політичних адресатів. Тим не менш, уряд не зацікавлений в тому, щоб залишити враження, що терористи загрожують серйозними політичними наслідками або можуть за допомогою терору досягти своїх політичних цілей. Влада має протистояти загрозі, тому що кожен уряд має бути достатньо стійким для запобігання таким нападам і зберігати за рахунок цього власну легітимність.

Отже, влада побоюється втратити легітимність тому посилює силові структури забезпечення охорони громадського порядку; ЗМІ навіть за умов відносної свободи мають зацікавленість у новинах та звітах, високої інформаційної вартості та відповідно збільшення тиражу видань і сценарії терористичної загрози та терористичні акти якнайкраще підходять для цієї мети. Як тільки терористичний акт розпочато, ці три складові посилюються самі по собі [5].

Література:

1. Barberowski J. Der rote Terror. Die Geschichte des Stalinismus. / J. Barberowski. - Bonn, Dietz-Verlag, 2007. - S. 156-157.
2. Hobbes T. Leviathan oder Stoff, Form und Gewalt eines kirchlichen und bürgerlichen Staates / Thomas Hobbes. - Frankfurt am Main, 1984. - S. 30-48.
3. Hobbes T. Vom Menschen und Vom Bürger / Thomas Hobbes. - Hamburg, Heide, 1994. - S. 144-149.
4. Hobbes T. The Elements of Law. Human Nature and De Corpore Politico / Thomas Hobbes. - Oxford u. a. 2008.
5. Richardson L. Was Terroristen wollen. Die Ursachen der Gewalt und wie wir sie bekämpfen können./ L. Richardson. - Bonn, OLL, 2007. - S.40-42; 46-47; 56-68; 112-118.

Белянская В. В. Этатистский терроризм Т. Гоббса в идеологическом контексте современных террористических организаций

Статья посвящена проблеме связи между государственно-ориентированным и негосударственным терроризмом идеологическим явлением в контексте концепции Т. Гоббса.

Ключевые слова: террор, терроризм, этатистский терроризм, негосударственный терроризм.

Belianskaia V. Statist terrorism of T. Hobbes in the ideological context of modern terrorist organizations

The article is devoted to the relationship between state-oriented and non-terrorism as an ideological phenomenon in the context of the concept of T.Hobbes.

Keywords: terror, terrorism, statist terrorism, non-state terrorism